

Avangardni elementi u pjesništvu Antuna Branka Šimića

Čuljak, Magdalena

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:235661>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Magdalena Čuljak

AVANGARDNI ELEMENTI U PJESNIŠTVU
ANTUNA BRANKA ŠIMIĆA

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2023

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Magdalena Čuljak
Matični broj: 0115076780

Avangardni elementi u pjesništvu Antuna Branka
Šimića
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: izv. prof. dr. sc. Sanja Tadić- Šokac

Rijeka, 1. rujna 2023.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Avangardni elementi u pjesništvu Antuna Branka Šimića* izradila samostalno pod mentorstvom_izv. prof. dr. sc. Sanja Tadić - Šokac.

U radu sam primijenila metodologiju znanstveno istraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Potpis

Magdalena Čuljak

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Avangarda kao književno razdoblje.....	2
3. Život i djelo Antuna Branka Šimića.....	4
3.1. <i>Faze Šimićeve stvaranja</i>	6
3.2. <i>Šimićevo shvaćanje umjetnosti</i>	7
4. Pjesništvo Antuna Branka Šimića.....	10
4.1. <i>Preobraženja</i>	11
4.2. <i>Ekspressionistička obilježja</i>	13
4.3. <i>Boje u pjesništvu Antuna Branka Šimića</i>	21
5. Zaključak.....	23
6. Popis literature.....	24
7. Sažetak i ključne riječi.....	25
8. Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku.....	26

1. Uvod

Cilj ovog završnog rada bit će analiza pjesništva Antuna Branka Šimića u sklopu razdoblja kojemu je djelovao, avangarde, odnosno hrvatskog ekspresionizma. Stoga ćemo posebno istaknuti njegovo ekspresionističko pjesništvo u zbirci pjesama *Preobraženja*. Antun Branko Šimić bio je najistaknutiji pjesnik u hrvatskoj ekspresionističkoj književnosti 20. stoljeća. Iako je živio kratko, iza sebe je ostavio snažan utjecaj na hrvatsku književnost. Njegovo autentično i posebno pjesništvo uvodi novi pjesnički izraz te uporabu slobodnog stiha.

Definirat ćemo razdoblje avangarde, njezine pravce, značajke i posebnosti, ali i avangardne, odnosno ekspresionističke elemente u pjesništvu Antuna Branka Šimića. Proučit ćemo kakav je odnos književne tradicije i poimanje umjetnosti u Šimićevo pjesništvu, što njega i njegovo pjesništvo čini toliko posebnim u hrvatskoj književnosti.

Iako se ekspresionizam prvo razvio u slikarstvu, ekspresionizam u književnosti je itekako ostavio svoj snažan odjek. Ekspresionisti, pa između ostalog i Antun Branko Šimić, razvijaju estetiku ružnoće, prikazuju svijet onakvim kakvog ga samo oni vide, oslobađaju jezik nepotrebnog ukrašavanja, te svijet prikazuju iz osobnog iskustva i doživljaja.

2. Avangarda u hrvatskoj književnosti

Avangarda (*franc. avant-garde: prethodnica*) označava književnopovijesni, ali i teorijski pojam s niz književnih pravaca, odnosno pokreta na početku 20. stoljeća.

Pojam avangarde ulazi u književnost iz vojne terminologije, što pojam opisuje kao borbu i čežnju za nečim novim.

„avangarda (franc. avant-garde: prethodnica), pojam vojne terminologije, rabi se kao metafora i u drugim područjima, a terminološku je vrijednost u novije doba dobio u povijesti književnosti i umjetnosti.”¹

Avangarda predstavlja izraz i termin koji upućuje na nešto novo, inovativno te iznad svega već viđenoga, staroga. Dolazi do novog načina izražavanja, izražavanje koje nije svakodnevno, već drugačije.

Kada govorimo o književnom razdoblju zvanom avangarda, moramo krenuti s činjenicom da avangarda ima cijeli niz književnih pravaca koji se zajedno jednom riječju nazivaju avangarda.

Avangarda kao takva imala je svoje različite pokrete. Najpoznatiji avangardni pokreti u književnosti su: ekspresionizam, futurizam, dadizam, impresionizam, imažinizam i nadrealizam. U ovom završnom radu posebno ćemo istaknuti ekspresionizam i o njemu reći nešto više.

„U Hrvatskoj se avangarda pojavljuje rano. Njezina se počela nalaze u Antuna Gustava Matoša, a avangardni je pjesnik Janko Polić Kamov već 1907. Rubni su dodiri s futurizmom, a jedini je pokret koji je generirao nove pjesničke i likovne strukture – ekspresionizam, programatski u časopisima Antuna Branka Šimića. Dodiri s kubizmom prepoznatljivi su u slikarstvu 1920-ih, a pokreti koji su nastupili s provokativnim manifestima – zagrebački zenitizam i dadaizam ostali su, u slijedu tzv.

¹ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 26. 8. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4808>>

barbarogenijskih programa, izolirani u hrvatskoj sredini, premda su posredovali strane modele (konstruktivno slikarstvo). Ujevićevo je pjesništvo dalo poticaje beogradskom nadrealizmu, ali se pokret nije u Hrvatskoj primio. Nadrealistička poetika očigledna je u nekih pjesnika (Drago Ivanišević, i slikama odaje počast Francuzima), teatru Radovana Ivšića pa i u nekih slikara.²

Ekspresionizam je prvi pokret koji je u hrvatsku književnost došao bez kašnjenja te je upravo iz tog razloga najviše rasprostranjen u hrvatskoj književnosti. Ekspresionizam predstavlja otpor prema književnoj tradiciji, tradiciji koja se protivi oponašanju već viđenoga i svakodnevnoga, nastoji stvarati nove pjesničke vrijednosti. Bio je pokret koji je naglašavao individualnost i izražajnost unutarnjih emocija. Ekspresionisti, pa stoga i Antun Branko Šimić, zalažu se izražavanje umjetnika i njegovog pjesničkog izraza koji se odnosi na njihovo poimanje svijeta, usamljenosti i osjećaja koji vladaju unutar samog čovjeka, njegova uma i duše. Čovjeka prožima strah pred modernom civilizacijom. Takvo čovjekovo stanje koje opisuje njegovu bespomoć, nemir i strah, ekspresionisti nazivaju krikom, koji kasnije postaje i elementarni motiv u ekspresionističkom izražavanju. Čari ekspresionizma leže upravo u načelu da nema pogrešnog ili ispravnog izraza, već se potiče individualni stil i subjektivno shvaćanje svijeta.

Stoga, u pjesništvu Antuna Branka Šimića shvatljivo postoje avangardni elementi, odnosno ekspresionistički elementi.

Prema *Cvjetku Milanji* početak hrvatskog ekspresionizma smatramo 1914. godinu (smrt A.G. Matoša, prvi objavljeni Krležini časopisi, pojava Hrvatske mlade lirike), pa sve do 1928. godine koju on smatra kao završnu godinu hrvatskog ekspresionizma (posljednji Hrvatski proljetni salon).

² *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 23. 8. 2023.*
<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4808>>

Između tih godina, najistaknutije viđenje ekspresionizma u Hrvatskoj ostvario je upravo Antun Branko Šimić, sa svojom zbirkom *Preobraženja*.

3. Život i djelo Antuna Branka Šimića

Antun Branko Šimić hrvatski je književnik, pjesnik, kritičar i esejist rođen u Drinovcima, malom mjestu u Hercegovini, 1898. godine.

„Rođen je u 18. studenoga u Drinovcima, tada najvećem mjestu u zapadnoj Hercegovini. Drugorođemo je dijete od devetero koliko su ih imali njegovi obitelji Martin Šimić i Vida rođ. Tomas. ” ³

Osnovnu školu pohađao je u rodnim Drinovcima, ali srednju franjevačku klasičnu gimnaziju upisuje u Širokom Brijegu. U Širokom Brijegu uspijeva završiti prva tri razreda, no ostatak svoga školovanja nastavlja u Vinkovcima i Zagrebu. Bio je urednik triju časopisa. Putem njegovih časopisa ekspresionizam ulazi u hrvatsku književnost. Šimić se koncem 1916. godine susreo s njemačkim ekspresionističkim časopisom *Der Sturm* preko kojega je u hrvatsku književnost unio njegov program poimanja književnosti. Nakon Matoševe smrti objavljuje svoj prvi časopis, 1917. zbog kojega je i napustio školovanje, časopis *Vijavica* u kojemu se inspiriran njemačkim ekspresionizmom radikalno zalaže za novi pjesnički izraz i novo poimanje umjetnosti. Nakon *Vijavice*, objavljuje časopis *Juriš* 1919. godine. Pet godina nakon, 1924. godine, nakon očeve potpore jer nije više imao novčana sredstva, objavljuje svoj treći časopis, *Književnik*.

Njegova ljubav prema pjesništvu zamijećena je već u njegovom djetinjstvu, gdje kao četrnaestogodišnjak, 1913. godine objavljuje svoju prvu pjesmu pod nazivom *Zimska pjesma*.

³ Šimić, A, B.(2005) *Preobraženja i izabrane druge pjesme*. Priredio: Vlado Pandžić. Zagreb: Profil., 164. str

Antun Branko Šimić u svom životu objavio je jednu zbirku poezije, *Preobraženja*, 1920. godine. Zbirka *Preobraženja* koja je sastoji od 48 pjesama, u hrvatsku književnost otvara novo razdoblje hrvatskog pjesništva. Zbirku nisu svi mogli razumijeti, ali ni prihvatiti jer Šimić s njom uvodi novi pjesnički izraz, novi odnos između riječi i njihovim značenjima, novost u formi i stihu, simboliku i metaforu boja.

Velikom hrvatskim književnikom smatramo ga naviše zbog svojih pjesama (zbirka *Preobraženja*), ali i zbog svojih prozних djela kao što su eseji, likovne i književne kritike, članci te se također okušao i u prozi započevši 1919. godine pisati svoj roman *Dvostruko lice.*, kojeg nikada nije dovršio.

Godine 1922. Šimić objavljuje svoj ciklus pjesama *O siromasima*, u kojima progovara o bijedi čovjeka i njegova tijela, posebno razočaran nepravdom u svijetu koja napada uvijek najslabije.

U svojoj 27. godini napušta ovaj svijet i umire 1925. godine u Zagrebu od tuberkuloze.

„Susret sa Zagrebom sigurno je pojačao i ubrzao duhovni preobražaj pjesnika. Taj susret nije samo sukob sa gradom u vanjskom prividu, razočarenje romantika u ledenoj geometriji ulica, nego sukob sa smislom, bitnim sadržajem jedne nove civilizacije koja se nazire, a to je civilizacija stroja, rata, destrukcije, otuđenja duha. Pojava Vijavice očitovala je samostalni kritički i stvaralački stav pjesnika. Dodir s njemačkim ekspresionizmom bio je poticaj u njegovim nemirima i traženjima.

A tu prestaje biografija i počinje pjesničko djelo.”⁴

⁴ Kaštelan, J. (1970) *Približavanje: prolegomena za liriku Antuna Branka Šimića*. Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, 224.str.

3.1. Faze Šimićeve stvaranja

Kada govorimo o Šimićevoj stvaranju, dakako raspoznavamo pjesme prije zbirke *Preobraženja* te pjesme nastale nakon objavljivanja zbirke, pjesme o tijelu koje su nastale između 1920. godine i 1925. godine.

Cvjetko Milanja govori kako se Šimićevo stvaranje može podijeliti u dvije različite poetike. Prva i početna jest mladoliričarska i novosimbolistička, a druga ekspresionistička. Njegove dvije poetike, podijelit će u tri faze njegova stvaranja. Prva faza odnosit će se na mladoliričarsku i novosimbolističku poetiku, a druga i treća na njegovo ekspresionističko djelovanje.

„Prva faza od 1913. do 1917., karakterizira se, kad je riječ o utjecaju Matošem i Vidrićem, poetike matoševske. Artističke, vezanoga tipa stiha, rustikalno-sentimentalne i melankolične evokacije pejzaža, idile i tuge djetinjstva, te subjektivnih nemira.”⁵

U prvoj ranoj fazi Šimićeve pjesništva, napisano za vrijeme njegova djetinjstva, vrijeme njegova života na selu i u Hercegovini. U tim pjesmama prikazuje pejzaž sela i seoskog života, takvo pjesništvo bilo je potaknuto pjesnikom A.G. Matoša u kojemu Šimić vidi uzora.

Druga faza pripada zbirci *Preobraženja*, u kojoj odbacuje sve ono vezano uz Matoša, te postavlja svoju novu tehniku kojom će se izražavati, a to su slobodan tih, izostanak interpunkcije, zamjenjuje pojam sela s pojmom grada, te viđenje svijeta kakvo pripada samo njemu. Svoje uvjerenje o umjetnosti i umjetničkom stvaranju kroz pjesmu ipak je pronašao u ovakvom načinu izražavanja, izražavanje koje pripada ekspresionizmu.

⁵ Milanja, C, (2000) *Pjesništvo hrvatskog ekspresionizma*. Zagreb: Matica hrvatska. 90. str

„Druga faza, od 1917. do 1920, realizacija je ekspresionističke poetike, u kojoj su antitetično postavljena dva “samostalna “ etnitet; s jedne je strane čulna i himnička ekstatičnost lirskoga subjekta, u biti projekt slobode, spram kojega stoji sumorna izvanjskost, drugo, destrukcija stvarnosti.”⁶

Treća faza Šimićeva stvaralaštva vezana je uz cikluse pjesama *O siromasima* te o pjesmama *O tijelu*. Cikluse možemo povezati s njegovim privatnim životom, progovora o siromaštvu i bijedi kojeg običnog malog čovjeka uvijek snalazi. Prikazuje kako se tijelo, odnosno čovjek bori s bolesti te kako nakon bolesti uvijek dolazi smrt. Smrt je sastavni dio života i ona kao takva uvijek je neizbježna. Kako mu bolest jača, tako je sve više svjestan da smrt dolazi po njega, te u svoje pjesme uvodi motiv smrti i prolaznost života.

„Treća faza, 1920/21 do 1925, post/ekspresionistička je faza “nove stvarnosti”, koju karakterizira kontakt i “pad” u stvarnost, terestralnost, društveni stratum i ambijentalizaciju, socijalizaciju i velik stupanj depatetizacije.”⁷

3.2 .Šimićevo shvaćanje umjetnosti

Za bolje razumijevanje Šimićeva stvaralaštva, svakako trebamo proučiti njegove eseje i manifeste u kojima je iznosio svoje stavove i viđenje umjetnosti, umjetnosti ekspresionizma.

Antun Branko Šimiću svojim je esejima *Tehnika pjesme* i *O muzici forme* opisao svoje stavove.

U *Tehnici pjesme* Šimić govori da stvaralački duh kad je htio postati forma prelazi u različite oblike (stablo, kuća). Navodi da je čovjek stvar i da je on u prirodi najviša

⁶ Milanja, C.(2000) *Pjesništvo hrvatskog ekspresionizma*. Zagreb: Matica hrvatska. 90. str.

⁷ Milanja, C. (2000) *Pjesništvo hrvatskog ekspresionizma*. Zagreb: Matica hrvatska. 91. str.

forma duha. Govori da je svaka forma živa i konačna, ali samo je život duha beskonačan. Navodi dvije vrste formi: forma prirode i forma umjetnosti. Umjetnik stvari doživljava kao dijete ili kao primitivac. Šimić smatra kako se umjetnost želi približiti muzici i da se u religiji ne može postići spoznaja kao u umjetnosti. Ritam pjesme za Šimića je vrlo važan, pa iz tog razloga on u *Tehnici pjesme* dijeli ritam na mehanički i ekspresivni.

„Ističe da svaki ritam nije za svaku temu i u tome nalazi opravdanje za slobodni stih. Naime, Šimić smatra da pravilni stih ne dopušta više različitih tema u jednoj pjesmi jer ih je ritmički nemoguće izraziti. Naprotiv, slobodni stih omogućuje pjesniku u istu pjesmu unositi različite teme i ugođaje te se kao bitnim izražajnim sredstvom služiti rimom.”⁸

Već smo rekli da je Antun Branko Šimić bio predstavnik hrvatskog ekspresionizma. Pripadanjem tom pravcu, nastoji odbaciti tradicijsko vjerovanje da je ljepota ideal unutarnjeg i vanjskog svijeta. Ekspresionisti nastoje prikazati zalaganje za izraz koji je pojavljuje kao krik i pobuna, izrazom koji je oslobođen svakog vanjskog utjecaja. Prema ekspresionistima, izraz mora djelovati pod unutarnjim utjecajem, on mora biti subjektivan i djelovati prema vođenom vlastitom osjećaju i doživljaju.

Baš kao što i sam Šimić govori u svom manifestu *Namjesto svih programa* :

„Umjetnost je ekspresija umjetnikovih osjećanja; umjetnikove unutrašnjosti u zvucima, bojama, linijama, ili riječima; stoga, u ekspresiji. Umjetnost se dakle otkriva u ekspresivnosti, ne u ljepoti. Umjetnici stvaraju umjetnost, estetski obilaze oko pojma ljepote. Umjetnici stvaraju djela, estetski, veoma mnogi, plove tek u spekulacijama. (Ne bismo prolili ni suze da sutra sve one grdne germanske

⁸ Šimić, A.B. (2005) *Preobraženja i izabrane druge pjesme*. Priredio: Vlado Pandžić. Zagreb: Profil., 144. str

spekulativne Estetike stigne sudbina crljenoga ognja kao onu biblioteku u Aleksandriji.) Ima pisaca estetike i danas što ne misle samo da umjetnost mora težiti za ljepotom, no da umjetnost mora »prikazivati« samo lijepe stvari. Ali umjetnici u stvaranju ne čine razliku između lijepih i ružnih stvari. »⁹

Za Šimića je umjetnost stvaranje, stvaranje nekih novih oblika, novog poimanja umjetnosti. Umjetnost koja ne teži oponašanju drugih životnih stvari, već ono što posjeduje svaki čovjek u njegovoj duši. Umjetnost ima mogućnost da kod svakog čovjeka potakne razmišljanje i izražavanje emocija, da putem nje izrazi svoje stajalište i osjećaje u životu.

Šimić tako putem umjetnosti pokušava reflektirati svoje unutarnje borbe uma i duše, borbe čovjekove egzistencije i njegove svrhe postojanja na ovom svijetu.

⁹ Šimić, A. B. (2008). »Namjesto svih programa«, u: Matičević, I. (glavni ur.), *Hrvatska književna avangarda: Programski tekstovi* ., Zagreb: Matica Hrvatska, str 165.

4. Pjesništvo Antuna Branka Šimića

Na početku svog pjesničkog stvaralaštva, Šimić svoj temelj uviđa u pjesništvu Antuna Gustava Matoša, no dolaskom u Zagreb i upoznavanjem s njemačkim književnim časopisima, počinje se zanimati za ekspresionizam, osobito njemački.

Zalagao se za prikazivanje umjetnosti i književnosti onakvu kakva ona jest, jednostavna, bez pretjeranog ukrašavanja, smatrajući da je to jedino ispravno. Život je smatrao dubljim i u njemu je tražio veći i dublji smisao.. Budući da je i sam odrastao u siromaštvu, život mu nije bio lagan, pa ga je iz tog razloga teško podnosio nepravdu u svijetu.

„Pjesnički svijet A.B.Šimića sazdan je na različitim koordinatama i razinama koje se ne dodiruju. Ova poezija je čuđenje i, istovremeno čudo. Otkrivanje nečujne i nevidljive, a uvijek prisutne dimenzije stvarnosti. Svijet je sagledan iz dvije perspektive; zemaljske euklipsoidovske (Pjesma jednom brijegu), i zvjezdane, relativističke (Moja preobraženja).”¹⁰

U svom pjesništvu Šimić progovara kroz motiv ljubavi i motiv smrti. Nasuprot dva potpuno suprotna motiva, on iskazuje svoje izražavanje unutar samoga sebe. Ljubav je shvaćena kao početak života i buđenje onog lijepog u čovjekovoj duši, a smrt prikazana, naravno, kao završetak ovozemaljskog života. Smrt je sastavni dio života i ona je neizbježna za svako ljudsko biće.

Prema tome, Šimić suočen s ljubavlju i smrću, stvara svoj pjesnički izraz svjestan sa stvarnošću prolaznosti života i da ništa ne traje vječno, pa tako ni ljudski život.

Pjesnički izraz iskazuje i kroz grafičko oblikovanje stihova u pjesmi. Svojim rasporedom, pjesmi ostavlja snažni vizualni efekt, pa s time stihovni poredani i

¹⁰ Kaštelan, J. (1970) *Približavanje: prolegomena za liriku Antuna Branka Šimića*. Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu., 235 str.

smješteni baš takvim rasporedom moraju tako stajati da bi se istaknulo posebno značenje. Takav raspored podređen je unutarnjom ekspresijom i stvoren na Šimićevu „sliku i priliku”.

Izmjenom kratkih i dugih stihova, Šimić želi istaknuti poseban ritam koji se stvara u pjesmi, ali i snažni vizualni efekt.

Šimićeve pjesme nastaju prema njegovu trenutnom raspoloženju ili prema sjećanju (nostalgija), bez unaprijed pripremljenom plana stvaranja. Upravo tada njegovi stihovi u određenom raspored, koji nije pravilan, s obzirom na kratkoću i duljinu izraza, dobivaju cjelovitu misao.

„Kad se stvarnost želi definirati, pojavljuju se stihovi koji započinju na nejednakoj udaljenosti od lijevog ruba stranice ili se stepenasto nižu, a tu su i različiti eksperimenti s interpunkcijom, veličinom slova i drugim grafičkim osobinama teksta, jer takvi postupci tobože proizlaze iz zbilje kojom se bave. Kad se zbilji nastoji intervenirati, tekst zadobije neki oblik izvanjske uređenosti, ali nekonvencionalne, ko što biva sa Šimićevim stihovima koji imaju simetralu u sredini: pokušaj je to da se pjesnički iskaz o svijetu i životu (a on se, vidjeli smo, sastoji od teških riječi i sudbonosnih izjava) prikaže kao nešto definitivno.”¹¹

4.1. Preobraženja

Zbirka Preobraženja, koja se sastoji od 48 pjesama, najsnažniji je odraz hrvatskog ekspresionističkog pjesništva. Šimić upravo u toj svojoj zbirci pjesama primjenjuje ekspresionistička načela. Koristeći kratke izraze, Šimić konkretizira značenja svojim

¹¹ Pavličić, P. (2008) Mala tipologija moderne hrvatske lirike, Matica hrvatska, Zagreb, 86. str.

motivima u pjesmama, prema njemu nisu potrebna dodatna ukrašavanja da bi pobliže dočarao ekspresiju kojom teži, već se zalagao za čistoću i jednostavnost izraza.

On u svojim pjesmama primjenjuje boje kao apstraktno poimanje izraza, te dodatnu ekspresiju prikazuje kroz grafičko oblikovanje pjesama pri kojim se tako poigrava u kreiranju pjesničkog izraza.

Već u naslovu zbirke *Preobraženja*, uviđamo težinu te riječi koja se odnosi za preobraženje, odnosno proces preobrazbe pjesnika u nešto novo i apstraktno, dosad neviđeno. Zbirka progovara o egzistenciji čovjeka, njegova postojanja i njegovih problema koje prožimaju njegov duh i tijelo.

Šimić sa zbirkom *Preobraženja* uvodi pojavu slobodnog stiha u hrvatsku književnost pjesništva. Slobodni stih Šimiću omogućava da izrazi svoje emocije i ideje na njegov jednostavni način, bez ograničenja, poigravajući se tako s izmjenom duljine stihova i slogova. Slobodnim stihom Šimić se ne oslanja na auditivnu recepciju jer je zbog rime nema, ali upravo bojom i posebnim grafičkim izgledom pjesme, od čitatelja očekuje da vizualnom recepcijom promatra pjesmu. Slobodni stih postaje obilježje Šimićeve poezije, ali i izostanak interpunkcije, simbolika boja, minimalizam pjesničkog izraza, dojam krika i bunta, te ekspresionističke i egzistencijalne teme. Dojmom krika Šimić prenosi osjećaj tjeskobe, boli, nesigurnosti i straha. Takvim osjećajima stvara se dubina njegove patnje koju prenosi u stihove. Izostanak interpunkcije čini pjesmu nejasnu i dvosmislenu, s time Šimić u pjesmama prikazuje jedan dublji smisao i shvaćanje koje predstavlja otpor prema književnoj tradiciji. Kada govorimo o dojmu krika, mislimo na doživljaj u kojem se iskazuje povećana napetost i dramatičnost izraza.

„Novost je poezije A.B. Šimića u novosti doživljaja svijeta. On nije prvenstveno tražio novu tehniku ili artizam forme, nego je iz snažnog doživljaja stvarao nove sadržajne odnose među riječima i među logičkim cjelinama. Grafički raspored

stihova u Preobraženjima ima sadržajno, ritmičku uvjetovanost, naglašava novu mjeru tokova, simultanizam zvuka i smisla. U pažljivijem slušanju ritma Šimićeve poezije nije teško otkriti ton pučke naricaljke, plač prosjačke pjesme i melodiju izrazitog deseterca. Deseterački stih javlja se neprimjetno i prirodno u mnogim njegovim pjesmama. Gnomska kratkoća, asonance i aliteracije, imaju osnovu u prapodlozi narodnoga govora i izražavanja.”¹²

Ekspresionisti doživljavaju svijet onako kako ga oni sami vide. Koriste riječi koje imaju ekspresivno značenje kako bi izrazili svoju emociju i svoje viđenje svijeta. Antun Branko Šimić veliku važnost pridodaje grafičkom izgledu pjesmu, grafički izgled upotpunjuje pjesmu i njezino značenje. Pokušava se prikazati doživljaj svijeta na ekspresionistički način, odnosno na način koji to pjesnik želi i vidi. Dvije suprotnosti, poput prirode i duha, Šimić pokušava svesti na jedno da bi se doživio umjetnički doživljaj.

4.2. Ekspresionistička obilježja

Upravo ćemo ekspresionističkim obilježjima u ovom radu posvetiti nešto više riječi. Avangarda poezija teži novom načinu izražavanja, nastoji suprotstaviti se tradiciji i tradicionalnim oblicima. Pokušava prikazati različitu kulturu mišljenja i drugačiji način pjesničkom izraza, izraza u kojem pjesnik stvara svoj vlastiti svijet koji ne oponaša stvarnost ni prirodu, već se prepušta slobodnim tokom svojih misli koje se

¹² Kaštelan, J. *Približavanje: prolegomena za liriku Antuna Branka Šimića*. Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, 1970. 236 str.

onda sjedinjuju u samomom umu. Suprotstavlja se svemu onome što je razumljivo te osporava sve ono što se u tradiciji smatralo lijepim.

Šimić prema tome stvara svoju autentičnu književnost, odnosno umjetnost, stvara otpor prema književnim tradicijama, onim tradicijama i onim formama koje su već bile poznate narodu.

Unosi motive straha, tjeskobe, svijest o prolaznosti života, traganje za životnim pitanjima. Gomilanjem glagola u pjesmama ostvaruje unutarnju dinamiku.

U otporu prema tradiciji, Šimić upoznaje sebe, njegovo unutarnje ja. U svom unutarnjem ja propitkuje budućnost ovozemaljskog čovječanstva i njegove slobode.

U tim svojim propitkivanjima nastaje u njemu osjećaj ništavila i bezvrijednosti te shvaća kako je život prolazan, koliko god to čovjek osporavao.

Zbirka *Preobraženja* započinje pjesmom *Pjesnici*, a završava pjesmom *Budući*.

Pjesmom *Budući*, Šimić se obraća imaginarnom čitatelju, te mu ostavlja svoj svijet, da s nadom zakorača u novi svoj svijet, svijet koji se neprestano stvara i koji se nikada ne može prekinuti ni zaustaviti.

Na primjeru nekoliko Šimićevih pjesama, vidjet ćemo ekspresionističke elemente kojima se koristi u njegovom pjesničkom izrazu.

Prva pjesma *Pjesnici*, zbirke *Preobraženja*, predstavlja programatsku pjesmu u kojoj Šimić predstavlja odnos između pjesnika i svijeta, iznosi vlastito stajalište o ulozi pjesničkog stvaranja. Pjesnici su predstavljeni kao neshvaćeni ljudi, ljudi koji imaju drugačije razmišljanja od običnog čovjeka, koji nije umjetnik i koji ne stvara umjetnost.

Pjesnici

Pjesnici su čuđenje u svijetu

*Oni idu zemljom i njihove oči
velike i nijeme rastu pored stvari*

*Naslonivši uho
na ćutanje što ih okružuje i muči
pjesnici su vječno treptanje u svijetu*

*„Navedeni stihovi kao živi lirski organizam, neprevodivi su u cjelini. Prevodiva je samo poruka, semantika stiha, a neprevodiv ostaje zvuk i fonetska struktura.”*¹³

U stihu „*Pjesnici su čuđenje u svijetu*”, Šimić predstavlja viđenje umjetnika, odnosno pjesnika koji drugačije gleda na svijet jer upravo oni s drugačijim očima i drugačijom perspektivom sagledavaju svijet te takav svijet analiziraju vlastitim očima. Upravo oni prikazuju određeni smisao i izrazitu dubinu stvarima koje nisu

¹³ Kaštelan, J.(1970) *Približavanje: prolegomena za liriku Antuna Branka Šimića*. Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, 257. str

shvaćene jednako u svijetu, među ostalim ljudima. Preko umjetnosti žele prikazati dublje shvaćanje svijeta koje se treba odraziti na određenu kulturu i društvo u toj kulturi.

Kratkim, ali sažetim stihovima, Šimić kroz metaforu želi prikazati pjesnički izraz koji bez opisivanja i dodatnog objašnjenja ostvaruje poruku i smisao

U stihovima „*Oni idu zemljom i njihove oči / Velike i nijeme rastu pored stvari*”. pjesnici gledaju svijet drugačijim očima, vide ono što nije shvatljivo običnim ljudima koji ne gledaju svijet kao što ga oni gledaju. Za njih je svijet prepun tajni koje se trebaju otkriti. Traže bit u svemu onome što nije prihvaćeno i shvatljivo, svemu pridaju dublje značenje i smisao.

Motiv očiju u stihu „*Velike i nijeme rastu pored stvari*“, označava pjesnikovu otvorenost prema različitim stvarima i njegovu sposobnost da ipak vidi malo više od onog viđenoga ili možda ne viđenoga, odnosno nevidljivoga. Očima traži odgovore, pa da onda kada te odgovore pronađe, putem pjesničkog izraza prenese čitatelju.

U Pjesmi *Hercegovina* vidjet ćemo da je Šimićev pjesnički izraz prikazan upravo putem grafičkog izgleda, u rasporedu i duljini stihova te u atribucijskoj funkciji boja. Grafičkim se izgledom pjesme pokušava prikazati vizualni efekt koji je povezao s auditivnim efektom. Ta povezanost dobiva smisao putem kojeg Šimić na ovaj način odbacuje tradiciju.

Hercegovina

Ja koračam livadama plav od sutona

Na rubu livada je kuća parnog mlinav

Iz daljine

to je krvlju namrljana uglasta i gruba

slikarija na nebu

I što god bliže stižem, sve glasnije viču

nebrojene užarene opeke

Ko ne zna, mislio bi da seljaci slave kakvu slavu

Ispod brežuljaka crni vlak se vuče

odmjereno udara

i vrišti

svoj dolaz još dalekoj nevidljivoj stanici

Noć i ja na brdu

Poda mnom načas izrone iz mraka

kuće stabla dvorišta i njive

I opet utonu u mraku

ko u svijesti

Iz tame u me gleda nekoliko svijetlih bijelih prozora

ko nekoliko bijelih svećanih časova

iz crnog života ljudi

Pjesnik ne opisuje svoj zavičaj, nego personificirano iznosi vizualne emocije, odnosno slike iz vlastita sjećanja. Prema bojama iznosi svoj osobni doživljaj zavičaja i svog djetinjstva. Bojama ukazuje na svoj unutarnji doživljaj, prikaz njegove unutarnje stvarnosti. Bojama izražava posebnu duhovnost koja je ovisna samo o umjetniku.

Šimić je prepustio svojim osjećajima da kroz riječ prenese zvuk, boju i ritam te upravo s tim izrazima stvara vizualnu sliku. Kada promatramo cijeli grafički izgled pjesme *Hercegovina*, a posebno zadnje dvije strofe, uviđamo strofe koje se s početka prema kraju sužavaju. Tim sužavanjem, Šimić se poigrava sa svijesti čovjeka, njegova ograničenja i života. Kraćim izrazom nagoviješta ono negativno, a to je smrt. U stihu „*I što god bliže stižem, sve glasnije viču*” pokušava auditivnim efektom čitatelju prikazati stanje čovjeka na selu, odnosno seoski život.

U stihovima *Ispod brežuljaka crni vlak se vuče / Iz crnog života ljudi* Šimić preko crne boje prikazuje kroz metaforu tužno raspoloženje, odsutnost nade i ništavilo. Nasuprot crne boje, Šimić u stihovima „*Ko nekoliko bijelih svećanih časova / Iz tame u me gleda nekoliko svijetlih bijelih prozora*” putem bijele boje prikazuje kontrast. Bijelom bojom prikazuje ipak prisutnost nade i sreće u pojedinim događajima. U kontrastu između crne i bijele boje, uviđamo i kontrast između dana i noći, života i smrti, dobra i zla.

Osim crne i bijele, u pjesmi se spominju plava i crvena. Crvena kao sinonim za strast i zabranu, a plava, Šimićeva omiljena boja u njegovom pjesničkom izrazu, prikazuje melankoliju i dubinu. Plava boja poput mora ili neba prikazuje nešto veliko i duboko, nešto što čovjek golim okom ne može izmjeriti. Za Šimića je sve plavo što ima neku određenu dubinu i sjetu. Tako je u pjesmi *Hercegovina* „*plav od sutona*”.

U grafičkom oblikovanju pjesama, Šimić nastoji kod čitatelja ostvariti snažan vizualni dojam. Kao što se slikar poigrava s rasporedom motiva na slici, tako se i

Šimić poigrava s oblikovanjem stihova u svojoj pjesmi. Upravo grafički izgled naglašava njegovu ekspresivnost u pjesmama, te s takvim izgledom kod čitatelja ostvaruje dubinu emocija koju je i nastojao prenijeti. Pjesnik sam odlučuje po svojoj volji kako će njegova pjesma grafički izgledati.

Usporedno sa slikarom, Šimić se također služi bojama kako bi vizualno istaknuo i opisao svoje doživljaje i osjećaje koje ga prožimaju. Punoću svojih pjesama, Šimić upravo nalazi u pridjevima koji upotpunjuju njegove imenice. Najčešći pridjevi kojima se Šimić služi jesu upravo boje. Bojama kao i slikar daje posebnost svojim riječima, odnosno motivima u pjesmi. Bojama, kao što su u pjesmi *Hercegovina*, poput bijele, crvene, plave i crne, pjesnik dodatno izražava dubinu i snagu svoga izraza.

Ekspresionizam se očituje upravo u njegovom ogoljenom i škrtom izrazu, uporabom boje u jeziku koja uz grafički izgled pjesama pridaje snažan vizualni efekt koji prema Šimiću ima dominantniju ulogu od samog sadržaja.

U pjesmi *Moja preobraženja* koja tematizira i naslov pjesničke zbirke *Preobraženja*, prikazuje vječno pitanje o životu i smrti. Pjesma upućuje na preobrazbu vanjske stvarnosti sa pjesničkom unutarnjom ekspresijom i njegovim pjesničkim izrazom koji se temelji na vlastitom viđenju svijeta i osjećaja.

Moja preobraženja

*Ja pjevam sebe kad iz crne bezdane i mučne noći
iznesem blijedo meko lice u kristalno jutro
i s pogledima plivam preko polja livada i voda*

*Ja pjevam sebe koji umrem na dan bezbroj puta
i bezbroj puta uskrsnem*

*O Bože daj me umorna od mijena
preobrazi u tvoju svijetlu nepromjenjivu i vječnu zvijezdu
što s dalekog će neba noću sjati
U crne muke noćnih očajnika*

Šimić upravo glagolima i bojama u ovoj pjesmi naglašava kretanje i promjenu ljudskog bića. Pjesnik priželjkuje preobrazbu u vječnu zvijezdu, što je zapravo njegova metafora za vječni život.

Što se tiče uporabe boja, koje je karakteristično obilježje ekspresionističke poezije, Šimić u prvom i zadnjem stihu koristi uporabu crne boje, dok je ostatak, središnji dio pjesme obojan svjetlinom. Crna boja za njega, ali i za širu masu predstavlja smrt.

Šimić u stihu „*Ja pjevam sebe koji umrem na dan bezbroj puta*“, prikazuje svoju patnju i bol, naglašavajući da je život težak i mračan. On traži i zaziva Boga da ga spasi njegove muke te da mu olakša njegovo postojanje na ovome svijetu.

Upravo je u tom stihu prikazana njegova bol i neshvaćenost koju on trpi postojanjem na ovome svijetu, svijetu koji on shvaća drugačije od ostalih običnih ljudi.

U stihu „*O Bože daj me umorna od mijena*“, oslanja se na ciklus izmjene života i smrti, ciklus stvaranja čovjekova života (rađanje) i njegova konačnog suda, smrti. On je umoran od takvih izmjena i promjena te zaziva vječnost. Vječnost bi postigao preobrazbom u zvijezdu. Zvijezda za njega predstavlja stabilnost i život nakon smrti.

Umoran je od ovozemaljskog života gdje ne postoji vječnost, odnosno stalno postojanje na jednom mjestu i jednom vremenu, pa zato smisao pronalazi u zvijezdi koja je smještena na nebu stalno.

U stihu „*Ja pjevam sebe...*” pronalazimo ekspresionističko načelo koje zagovara unutarnje osjećanje čovjeka, u ovom slučaju umjetnika, umjetnika koji iznosi vlastito viđenje svijeta i vlastite osjećaje. Upravo korištenjem glagola kao što su: pjevam, iznesem, plivam, umrem, preobrazi, sjati, naglašava unutarnju bol i nemir koji ga prožimaju putem cijelog tijela i uma.

4.3. *Boje u pjesništvu Antuna Branka Šimića*

Boje u svakodnevnom životu mogu bez dodatnog pojašnjenja iskazati određenu emociju, raspoloženje, neki događaj ili predmet. Šimić bojama opisno dočarava raspoloženje i konkretizira predmete u pjesmama, poput atributa dopunjuje značenje imenicama. On poput ostalih ekspresionista drugačije doživljava svijet. Za njih je u njihovom stvaralaštvu važan vizualni efekt koji se postiže upravo bojama, što je ujedno i temeljna značajka ekspresionističkog pjesništva.

„Apsolutno značenje boje, kao lirske kvalitete, izvan organizma pjesme, ne postoji. Šimić nije slijepo preuzimao tuđe teorije, a posebno nije pisao pjesme prema posuđenim filozofemima, pa nije komponirao boje po principima H. Waldena ili Kandinskog. Boja je izraz doživljaja svijeta, a svijet je Šimić izražavao prema mjeri svog bića. Određujući umjetnost kao ekspresiju on nije prihvatio ekspresionizam kao školu, davao je “pravo viziji”, svima vizijama koje umjetnik može imati o životu (Slikarstvo u nas).

Boja kao i metafora, nije strano presađeno tijelo u Šimićevoj lirici. Rođena iz doživljaja, boja je kreativni identitet djela.”¹⁴

Prema *Cvjetku Milanji* boja kod Šimića ima opisnu, atribucijsku i kvalifikativnu funkciju.

Šimić bojama ne pokušava prikazati ono doslovno, kakvo ono zaista jest, nego želi dočarati ekspresiju. Bojama izražava duhovnost i raspoloženja lirskog subjekta. Upravo su boje temelj ekspresionističkog pjesništva i upravo u njima prikazano ono apstraktno i subjektivno.

*„Dvije boje javljaju se kao dominantne, kao dva dominantna tona: žuta i plava. One se međusobno nadopunjuju. Žuto toplina, tjelesnost, otpornost, ekscentričnost, izrazito zemaljska boja; plavo-hladnoća, duhovnost, pomirenje, koncentričnost, izrazito nebeska boja.”*¹⁵

¹⁵ Kaštelan, J. (1970) *Približavanje: prolegomena za liriku Antuna Branka Šimića*. Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, 313. str.

5. Zaključak

Ekspressionizam je kao pokret predstavljao borbu za vlastitim osjećajima koji su se prelijevali u subjektivni izraz. Izraz u nekojem nema točnog ili pogrešnog shvaćanja svijeta, jedino što je važno da taj izraz bude subjektivan i osobno shvaćen. Takvog shvaćanja bio je i Antun Branko Šimić koji je živio vrlo kratko zbog svoje bolesti, ali je u hrvatskoj književnoj i kulturnoj umjetnosti ostavio veliki i neizbrisiv trag.

Šimićeve pjesme baš zbog svoje posebnosti, kratkoće izraza i jednostavnosti u čitatelja pobuđuje svu zagonetnost i dubinu shvaćanja svijeta. Svijet u kojem on traži smisao čovjekova postojanja. Upravo u jednostavnosti njegovih stihova naglašen je doživljaj svijeta kojem on pripada, a to je svijet neshvaćenosti. Prema Šimiću objektivna stvarnost postaje subjektivna stvarnost, svatko vidi i osjeti svijet svojim očima. Pjesničkim jezikom i izrazom pokušavao je izraziti svoj privid stvarnosti koju ne želi promijeniti, ali ju želi prikazati onakvom kakva ona zaista jest. On u temama života i smrti pokušava odgonetnuti životne tajne u čovjekovu postojanju. Svjestan je da čovjeka za svoga života ne može dokučiti smisao svega što tajanstveno, ali nastoji propitkivati svaki segment ljudskog postojanja i djelovanja.

Umjetnost se kao takva mora okrenuti unutrašnjosti čovjekova djelovanja te da tako na specifičan način izazove najintimnije i najdublje osjećaje.

U spomen Antuna Branka Šimića svake se godine u Drinovcima održavaju *Šimićeve pjesnički susreti*.

6. Popis literature

1. Jurić, Slaven (2006) *Počeci slobodnog stiha*, Zadar-Zagreb, Thema
2. Kaštelan, Jure (1970) *Približavanje: prolegomena za liriku Antuna Branka*
3. Šimića. Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu
4. Pavličić, Pavao (2008) *Mala tipologija moderne hrvatske lirike*, Matica hrvatska, Zagreb
5. Milanja, Cvjetko: *Pjesništvo hrvatskog ekspresionizma*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.
5. Slabinac, Gordana (2005) *Zbornik Komparativna povijest hrvatske književnosti br VII: Hrvatska književnost tridesetih godina 20. stoljeća*, ur. Cvijeta Pavlović i Vinka Glunčić–Bužančić, Književni krug Split.
6. Šimić, Antun Branko (2005) *Preobraženja i izabrane druge pjesme*. Priredio: Vlado Pandžić. Zagreb: Profil.
7. Šicel, Miroslav (2007) *Povijest hrvatske književnosti XX. stoljeća. Knjiga IV. Hrvatski ekspresionizam*. Zagreb: Naklada Ljevak
8. Šimić, Antun Branko. (2008). »Namjesto svih programa«, u: Matičević, I. (glavni ur.), *Hrvatska književna avangarda: Programski tekstovi* (str. 163-166). Zagreb: Matica Hrvatska
9. Žmegač, Viktor (1986) *Težišta modernizma*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber

Popis mrežnih izvora

1. Pšenko, Tihana; Piskač, Davor (2012) „Boja u pjesništvu hrvatskog ekspresionizma (A. B. Šimić, V. Čerina)“. *Kroatologija*, III, 1/2012. Str. 129. – 152.
<https://hrcak.srce.hr/97609> [pregledano 17. lipnja 2023.]
2. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 26.8.2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4808>>

7. Sažetak i ključne riječi

U ovom završnom radu analizirano je pjesništvo Antuna Branka Šimića, s posebnim naglaskom zbirke Preobraženja i njezinim ekspresionističkim obilježjima. Pomoću jasnijeg određenja ekspresionizma kao pravca avangarde, jasnije su odlike Šimićeve pjesništva i njegova sažeta pjesnička izraza.

Ključne riječi: avangarda, ekspresionizam, Antun Branko Šimić, pjesništvo

8.Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku

Avant-garde elements in poetry by Antun Branko Šimić

Key words: Antun Branko Šimić, poetry, avant- garde elements